

СТЕЖКИ Й ДОРОГИ ТВОРЧОСТІ
(інтерв'ю з професором В.О.Моляко)

Тетяна Третяк. Ви вважаєтесь одним з найбільш посвячених у секрети творчості і мабуть знаєте про неї, якщо й не все, то більше ніж... Але дозвольте розпочати з найпростішого запитання: що таке творчість?

Валентин Моляко. Слово «найпростішого» я б узяв у великі лапки. Це Ваше запитання насправді, як це не вважається парадоксально, одне з найскладніших, оскільки не зважаючи на те, що як би й хто не підбирав ключі до брами у замок творчості – до золотого ключика ще далеко, може навіть дуже далеко. Трохи далі спробую пояснити, чому. А поки що дам більш стандартну відповідь – прийняте визначення творчості у словниках та й у самих монографіях фахівців (і не тільки психологів): творчість – це створення чогось нового, раніше невідомого, неіснуючого – будь-якого у широкому розумінні об'єкта, ідеї, поеми (вірша), музики, страви, механізму, будівлі, конструкції будь-чого і т.д.

Тут лише потрібно зауважити про діапазон, масштаби створеного продукту – він може бути новим для всіх (наукове відкриття), для певного обсягу людей, заводу, інституту і т. ін. (нова ідея, раціоналізаторська пропозиція тощо) і для одного лише суб'єкта (дитини, учня чи й будь-якого фахівця), коли він, скажімо, дізнається про щось саме для нього нове (це в процесах навчання, сприймання, спілкування з іншими людьми та ін.). Це саме психологічний вектор, вимір творчості.

Т. Т. Тоді з цього витікає, що творчість фактично не тільки якийсь шедевр літератури чи мистецтва, науки чи техніки, а й певною мірою ледь не буденне хронічне явище?

В.М. Саме так. І в цьому немає аж ніякого приниження сутності творчості. Свого часу, коли я читав студентам спецкурс з психології творчості, я звертав їх увагу, що вони, зовсім не думаючи про неї, фактично творять кожен день, коли засвоюють нові знання, коли переходять вулицю у насиченому транспортом місці, коли розподіляють свої, як правило, для більшості дуже скромні кошти, щоб дотягнути до наступної стипендії, коли розв'язують деякі поточні конфлікти...

Таким чином, я звертав увагу на те, що творчість – це не тільки польоти на Марс, або подорожі в «Рай» чи «Пекло» Данте, а й буденне перебування на «простій» грішній землі (і не тільки у стінах столичного ВНЗ, а й десь на далекому хуторі, де без творчості не впораєшся, з яким би воно не було, господарством)...

Т. Т. Абсолютно переконливо, неможливо не погодитись. Проте, зрозуміло, тут залишаються й виникають інші запитання. З їх довгого реєстру візьму, на мій погляд, найбільш актуальні. Ось, скажімо, таке: оскільки, як

Ви це фактично зазначили, кожен з нас мусить бути – хоче чи не хоче – творцем, творчою людиною?

В. М. Це фактично повністю витікає з вищесказаного. Але, безперечно, враховуючи реалії нашого нинішнього повсякденного життя, функціонують, так би мовити, змішуючись між собою, дві геометрично невизначені сфери детермінант, визначаючих наші рішення, вибір будь-чого, поведінку, професійну діяльність: класичні (економічні, фізіологічні, екологічні) та в наростаючій мірі – нові, що зумовлені насиченістю інформаційного простору, динаміки навколишнього середовища (техніка, телебачення, інтернет, смартфони та ін.). Зрозуміло, що в таких умовах кожен, хто в більшій чи меншій мірі потрапляє в своєрідні хаотичні, лабіринтні умови, повинен знаходити для себе оперативні, тактичні та й стратегічні варіанти розв'язання виникаючих проблем, побудови свого режиму праці, відпочинку, підтримання здоров'я, зрештою визначення свого власного статусу в тому чи іншому соціальному середовищі. Усе це нині вже в значній мірі описано навіть у популярних жанрах, зафіксовано в спеціальних дослідженнях, порівняно з недавно фантастичними гіпотезами та пророцтвами. В цьому зв'язку я б міг фактично повторити деякі з визначень: йдеться про справжню війну з таким загрозливим супротивником, як інформація, особливо коли її стає занадто багато, або, навпаки, вона є дефіцитною і для вирішення якогось питання, задачі, проблеми потрібно цей дефіцит компенсувати.

В зв'язку з цим я можу зазначити, що мною, а надалі багатьма моїми учнями й послідовниками, була розроблена, науково-теоретично й експериментально перевірена та значною мірою впроваджена в учбову і професійну практику діагностико-тренінгова система КАРУС. Ця система вже описана в багатьох друкованих виданнях, представлена в десятках кандидатських і докторських дисертацій, практичних розробках у гімназіях, ліцеях, ВНЗ. Без будь-якої претензії на саморекламу чи манію величчя, але вона дістала схвальну оцінку, скажімо, таких дуже суворих експертів міжнародного рівня з проблеми творчості, як Ярослав Главса та Я. О. Пономарьов (у відповідних наукових виданнях).

Т. Т. Все ж, хоча б дуже стисло, кілька слів про Вашу систему, адже далеко не всі про неї знають.

В. М. Дуже співчуваю усім тим, хто з КАРУСом не знайомий. Це я так жартую. Хоча й не зовсім жартую. По-перше, сама аббревіатура КАРУС означає перші букви від творчих стратегій: комбінування, аналогізування, реконструювання, універсальної та стратегії спонтанних дій. За нашою концепцією саме ці стратегії характеризують творчу діяльність у будь-якій сфері. Сценарій КАРУСу включає в свій арсенал крім опису цих стратегій, опис тактик розумової діяльності, а також серію ускладнюючих умов, які можуть виникати в процесах діяльності (обмеження часу на розв'язання, надмір або дефіцит інформації, зміна умов вихідного завдання, поточні вимоги до виконання завдання та ін.). Оскільки, як було зазначено, це система саме діагностико-

навчальна (тренінгова), то вона відповідно й реалізується: в процесах розв'язання нових задач визначаються особливості стратегічного й тактичного мислення конкретного суб'єкта, його реагування на ускладнюючі умови, а в процесах навчання відповідно ми намагаємось навчити використанню цих стратегій та тактик, виробляти імунітет до ускладнюючих умов.

Т.Т. Отже фактично йдеться про, скажу патетично, підготовку творчих людей?

В. М. Насправді це не патетично, а цілком прозаїчно. Знову ж таки без рекламного перебільшення можу сказати, що якби свого часу не була припинена діяльність нашого (першого в СРСР, не тільки в Україні) Центру творчої обдарованості, то в системі нашої освіти, а, значить, і професійної діяльності, ми б досягли суттєвих результатів. Тим більш, що ця наша система була адаптована й включалась в роботу факультету технічної творчості в Київському народному університеті науково-технічного прогресу, роботу якого (факультету) забезпечував я сам разом зі своїми талановитими співробітниками (В. В. Рибалка, П. С. Перепелиця та ін.). Слухачами цього університету були професійні працівники різних галузей науки й техніки, певною мірою й студенти. Я розробив програму дворічного навчання, в основу якої була покладена система КАРУС. Про конкретну ефективність такого навчання свідчить зокрема й те, що до мене потім звертались колишні слухачі, що виїхали за кордон (зокрема в США), з проханням передати їм цю програму, по якій вони вирішили проводити навчальну роботу за місцем свого нового проживання. Наскільки мені стало відомо, на неї ще тоді (це 80-ті роки) звернули конкретну увагу в Китаї, про що розповідав наш колега О. Зверик, який побував в Китаї в науковому відрядженні. А у нас вона досить широко впроваджувалась в існуючих у той час численних станціях юних техніків, юних натуралістів, в Малій академії наук.

Т. Т. Вас послухати, то можна було б говорити про Нобелівську премію...

В. М. Ваш жарт зовсім необразливий, але можу сказати, що Нобелівська премія мені й моїм колегам не потрібна, хіба що її грошовий еквівалент, ми б його використали саме для новостворення станцій юних техніків, безкоштовних гуртків та ін. А те, що ми до цього часу не одержали жодної державної премії, то це насправді прикро. Я б навіть не претендував сам на премію, але її насправді заслужив колектив Дніпропетровської гімназії № 57, який багатомірно впровадив КАРУС у навчальний процес.

Я тут напівжартома (на жаль!) говорю про премії, але було б дійсно доцільно, я б так сказав – футурологічно для усієї нашої країни, якби ми запровадили в нашій освіті програмні й позашкільні заняття, гуртки творчості, навіть починаючи з дошкільного віку (розробки наших колег Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганової, а раніше – О. І. Кульчицької, Л. Г. Вержиківської, О. В. Проскури та ін.). Звичайно сюди потрібно залучати й інші розробки системи творчого тренінгу (того ж латвійського фахівця Г. Я. Буша,

Я. О. Пономарьова, Я. Главси та ін.). Це не екзотичні аматорські пропозиції, це, в чому я глибоко переконаний (та й хіба ж тільки я?!), – своєрідний спринтерський крок до ефективного використання творчого потенціалу не тільки молоді – учнів, студентів, а й усього нашого (без перебільшення!) народу, сприяло б виходу країни з глухого кута хронічної кризи, трагічного явища – еміграції молоді й фахівців зарубіж. Дуже коротко я б сказав навіть так: наш порятунок у творчості, творчість – наш рятувальний круг. Або, щоб вже не дратувати деяких необ'єктивних опонентів – один з неодмінних заходів реконструкції нашого господарства, нашої економіки, науки, освіти, медицини, а також усього іншого.

А конкретно у вузькому розумінні – це потрібно для підтвердження авторитету не лише лабораторії психології творчості, а й усього Інституту психології, а отже і нашої Академії, на яку час від часу відкривають сезон полювання всі ті, хто не розуміє позитивної стратегічної ролі НАПН в долі нашої країни.

Вище я згадав про закриття Центру творчої обдарованості. Це у всіх жанрах оцінювання була надзвичайна акція, а не просто подія. І хоча тоді вже про наш Центр знали не тільки в Україні, а й далеко за її межами (між іншим він був включений в систему Євроталанту – у нас є відповідний диплом) жоден фахівець, жоден чиновник Міністерства освіти не виступив хоча б з критичним коментарем. Я тоді неодноразово звертався до тодішніх міністра та заступника міністра Міносвіти. Без наслідків. Навіть тодішній директор нашого Інституту фактично не звернув на це закриття уваги. І ніде в засобах масової інформації жодного слова, в тому числі у виданнях, близьких до науки, освіти. А мені відповідні чиновники навіть не надали можливості поїхати з науковими доповідями з проблематики Центру до Канади та Франції... Залишалось, мабуть, тільки одне: започаткувати випуск свого науково-практичного і освітньо-популярного передплатного видання – журналу «Обдарована дитина», який став своєрідним науково-методичним центром, широковідомим не лише в Україні, але й далеко за рубежем.

Т. Т. Дякую Вам за це, хоча й дуже коротке, але насичене інтерв'ю, надихаюче читатів на позитивне, поетичне, а отже, творче сприймання реальності.

Інтерв'ю провела Тетяна Миколаївна Третяк
